

ELHÚNYT PEDAGÓGUSOK.

IMRE SÁNDOR

Imre Sándor, a magyar művelődéspolitikai és elméleti neveléstudomány legnagyobb képviselője, közvetlenül felszabadulásunk után, akkor hűnyta le szemét, amikor a magyarság még alig ocsudott fel tragikus megtépettségéből. Halála súlyos megpróbáltatásaink és nemzeti létünkért vállalt erőfeszítéseink emez első napjaiban sem a nevelői közvéleményben, sem pedig a magyar társadalomban nem keltett nagyobb visszhangot, jóllehet elvesztésével az a férfiú hullott ki közülünk, akire az új, romjaiból fölépülő Magyarországon munkálkodók táborának szüksége lett volna, aki egyik vezető munkása lehetett volna művelődéspolitikai törekvéseinknek, közoktatásügyünk megkívánt átszervezésének. Erre a munkára nemcsak több mint negyvenesztendő, a művelődéspolitikai és nevelésügyi területén tevékeny munkássága tette őt hivatottá, hanem különösen az a körülmény, hogy éppen művelődéstörténeti és neveléseméleti tájékozottságánál fogva egyike volt azoknak a keveseknek, akik világosan látták a művelődésügyünk újjászervezésében követendő alapelveket.

Ebben a rövid megemlékezésben nem vállalkozhatunk arra, hogy megkeressük annak a művelődésbölcseleti rendszernek elméleti és történeti gyökereit, amelyet az annyiszor félreértett, szándékosan félremagyarázott, sőt az utóbbi években tartalmatlan jelszóvá torzított „nemzetnevelés” gondolata fog össze egységessé. Legyen elegendő annak megállapítása, hogy ebben az elméleti szempontból következetes, gyakorlati következményeiben termékeny elmélkedési irányban nemzeti művelődéspolitikánk értékes hagyományai minden időre egyetemesen érvényes, minden társadalmi jövőt építő törekvést szolgálni képes nevelésügyi gondolatvilággá elevenednek újjá.

Az a szemléleti mód, amely a helyesen értelmezett nemzetnevelés gondolatrendszerében megvalósul, elméleti szempontból azért megtámadhatatlan, mert a nevelés tapasztalati fogalmán épül fel és éppen ezért egyedül alkalmas arra, hogy az általa megtermékenyített nevelői gyakorlat teljes mértékben méltányolja azokat a követelményeket, amelyeket a nemzet formájában megvalósult közösségi élet szükségszerűen előrehaladó mozgalmassága ír elő számára.

A nevelés tapasztalati fogalmának leglényegesebb jegye ugyanis — mint azt Imre Sándor meglátta — éppen az, hogy mindig és mindenkor a közösségből ered és arra hat vissza. Nevelés mindig és mindenkor csak ott volt és csakis ott van, benső szükségszerűséggel csak ott jelenik meg, ahol a társas élet valamilyen formája kialakult; s szintén lényeges adottságaiból következő szükségszerűséggel a nevelés mindig és mindenkor ennek a társas együttesnek életét, fejlődését formálja. Vagyis más szóval a nevelés — Imre Sándor felfogása szerint — kollektív funkció és a kollektívum szolgálatában áll; az a közösségi forma pedig, amely e nevelést mind eredetében, mind pedig céljában meghatározza: a nemzet, a nemzeti közösség.

Hogy a nemzetnevelés rendszerét mai törekvéseink szempontjából is kellően értékelhessük, a következőket kell megállapítanunk. Mindenki előtt világos, hogy a nemzet, mint a közösségi alakulatok egyik formája, időtálló valóság. Aki elfogulatlan szemmel vizsgálja a közösségi formákat s ezeknek áttekinthetetlen, szociológiai szempontból is nehezen rendszerezhető sorában — Imre Sándorral együtt — a nemzetet látja „az egyetemes közösség legtágabb köri, de még határozott” alakulatának, olyan tényt állapít meg, amely minden bírálatot kiáll. De nem támad-

ható meg az a meghatározás sem, amelyet Imre műveiben a nemzet fogalmáról olvasunk. Szerinte ugyanis „a nemzet azok összessége, akik a földrajzi viszonyok és a mult erejénél fogva az emberiség egyetemes körén belül együtt lelki közösségbe tartoznak“. Ezért „a nemzeti tudatosság akkor tiszta, ha az is alkotó eleme, hogy a nemzet nem magában van, hanem sok nemzet együtt alkotja az egyetemes emberi közösséget s ezen belül egy-egy nemzet éppen úgy nem állhat meg a többiekkel való kölcsönhatás nélkül, mint a nemzet keretében az egyes ember“.

Ezekből a nagyon egyszerűnek látszó tételekből két fontos és az egész nevelésügyi gondolkodási irányt jellemző megállapítás következik: az egyik az, hogy a nemzetbe való tartozás csakis lelki, illetőleg szellemi közösséget jelent, a másik pedig, hogy a nemzet, mint kollektívum, nem önmagában és önmagáért áll fenn, hanem csak mint az átfogóbb, egyetemesebb közösségeknek, vagy a legegyetemesebb közösségeknek, az emberiségnek tagja. Nem állíthatjuk, de nem is állítjuk, hogy a nemzet fogalmának említett jegyei a szociológiai tudományok követelményei szerint kimerítik a fogalom teljes tartalmát, annyi azonban bizonyos, hogy a két jegy: a nemzet, mint szükségszerűen szellemi valóság egyrészt, másrészt pedig, mint a kollektív valóság egyik részjelensége, határozott irányt jelöl.

Az a nevelésügyi nacionalizmus, amelyen a nemzetnevelés rendszere épül és amely annak gyakorlatában megvalósul, sohasem tévedhet el a fajtság vagy pontosabban egyfajtság bűnösen hamis elmélete felé, de nem válhatik korlátolt, ostoba és elzárkózó, nemzetpusztító sovinizmussá sem s nem ábrándozhatik a nacionalista imperializmus semmiféle formájáról. Ezzel szemben pozitív irányban igen termékeny lehet és termékenynek kell lennie akkor, ha az Imre Sándor által megkövetelt *nemzetté neveléssé* lesz, abban az értelemben, hogy gyakorlati munkájának minden részletében a nép által és a népben megvalósuló nemzeti egység megteremtésén dolgozik. Ugyanígy nemzetünk mai helyzetéből fakadó kötelességét teljesíti akkor, ha — ugyancsak Imre Sándor felfogásával egyetértésben — meglátja, hogy ez az egység minden nemzetben s így természetesen a magunkéban is a maga sajátos differenciáltságában jelentkezik. A nemzet egysége sohasem jelent teljes társadalmi és gazdasági egyformaságot. Ha az új társadalmi rendet nagy körvonalaiiban mint a „mezőgazdasági és ipari dolgozóknak és a haladó értelmiségnek“ a népi-nemzetben összefogott egységét látjuk, akkor a nevelés csak úgy végezheti munkáját a jövő iránt érzett felelősség tudatában, ha mint nemzeti nevelés jelentkezik. Ha vállalja azokat a konkrét művelődéspolitikai és nevelési feladatokat, amelyeket a nemzetnek sajátos benső gazdasági és művelődési tagozottsága és történelmileg kialakult multja által meghatározott jelen helyzete állít eléje.

Imre Sándor nevelésügyi gondolatvilága éppen határozott szociális jellege miatt igazít el megnyugtatóan bennünket az egyén és kollektívum megkövetelt viszonya szempontjából is. Szerinte ebben a kérdésben akkor látunk világosan, ha nem felejtjük ugyan el, hogy a „nevelés a közösség életéből fakadó és azt alakító tevékenység“, de egyúttal annak a belátásnak szükségességét is elismerjük, hogy nevelőmunkánk által közvetlenül mindig csak az „egyén fejlődését segítjük elő“.

Ez a kettős követelmény azt jelenti, hogy a nevelésnek minden társadalomban olyanná kell tennie a felnövekvő nemzedék tagjait, amilyen emberekre a fejlődő társadalmi rendnek, tehát a népi-nemzeti kollektívumnak szüksége van. Így az egyénen végbemenő nevelés szükségességének felismerése egyáltalában nem jelenti a liberalizmus egyoldalú individualizmusának elismerését, hanem csak annak belátását, hogy az egyénien sajátos olyan tény, amellyel a nevelésnek is számolnia kell. Amikor tehát a nevelés céljaul az egyéniség kialakítását, az egyes ember lehető teljes kifejlesztését tűzzük ki, akkor azt vállaljuk feladatunkul, hogy olyan sajátosan egyéni jellemet alakítsunk ki, amelynek leglényegesebben meghatározó jegye éppen a közösséggel, a nemzeti kollektívummal s ezen túl és ez által az egész emberiséggel szemben való teljes elkötelezettség. Az egyén a megfelelően tájékozott és irányított nevelés által akkor válik személyiséggé, vagyis szociálissá vált egyénné, ha személyes benső parancs kötelezi őt el a közösség felé, ha egyénien sajátos képességeit a maga spontán benső elhatározásából rendeli a kollektívum alázatós, önfeláldozó szolgálatára. A személyiségben kialakult és állandó fejlődésre képes emberi egyéniségnek, a művelt embernek erkölcsi tudatossága végső lényegében semmi egyéb, mint szociális tudatosság, a társas egész követelményeinek tevékeny életünk minden megnyilatkozásában, magatartásunkban és cselekvésünkben való elismerése.

Csábító feladat volna Imre Sándor elmékedési irányának, az itt csak egész általánosságban vázolt művelődésfilozófiának részletes elemzése; kimutatása annak, milyen iránytmutató ösztönzéseket kaptunk elmélete felől a jövőendő Magyarországot felépíteni segítő és irányító művelődéspolitikai és gyakorlati nevelői munka számára. Elmulaszthatatlan kötelességünk volna arra is rámutatni, mit jelentett nevelői közvéleményünk alakítása szempontjából Társaságunk volt tiszteleti tagjának az egyesületi életben való, tevékeny részvétele, különösként pedig az az egy-néhány esztendő — éppen az első világháború éveit —, amelyben folyóiratunkat szerkesztette. Célunk most azonban csak az lehetett, hogy rámutassunk arra, milyen veszteséget jelent számunkra, hogy ez a nagy alkotó egyéniség soraink közül éppen most, a nemzet jövője érdekében elvégzendő feladatok megsokasodása idején dőlt ki, s megláttassuk, milyen — jövőendő művelődéspolitikánkat irányító és gyakorlati nevelőmunkánkat megtermékenyítő — vezető gondolatokat foglal magában tanítása.

Tettamanti Béla.

KEMÉNY FERENC

1860—1944

Az emberiség legnemesebb eszményeiért hevülve, a tiszta humanizmus hirdetőjeként, e magasztos ideáloknak szakadatlan szolgálatában, töltött hosszú élet után, buzgó, szorgalmas és fáradhatatlan munkálkodás során, pátriárkai életkorban, — s végül mégis mélységesen csalódva az emberiségben, mártírsorsot szenvedve, fájdalmas elmúlással hagyott itt bennünket 1944. november 21-ikén Kemény Ferenc, nyug. tankerületi főigazgató, a magyar pedagógusok nesztorja. Majdnem két emberöltőre terjedő tudós munkálkodása sokoldalú volt, a tudományos irodalom számos ágában fejtett ki nagyarányú tevékenységet, de munkássága mindenik részének alapszíne nevelői érdeklődése volt. A pedagógia gyakorlati, elméleti és történeti kérdései egyaránt megragadták figyelmét. Lassankint e tárgykörnek valóságos polihisztorává fejlődött (ha szabad e különben tágabb körű szót ilyen szűkített értelemben használnunk), — úgyhogy nagyobb és kisebb görgozatai, melyeknek száma idővel sok százra emelkedett s melyekben igen sok novumot is hozott a tudomány részére, együtt úgyszólván a pedagógia enciklopédiáját alkották. A régebb nevelői rendszerünk során elhanyagolt testi nevelésnek s az olimpiai gondolat nevelő hatásának problémái, az örök béke eszményének pedagógia vonatkozásai (mindezek nemzetközi viszonylatban is), különféle didaktikai kérdések, a modern nyelvek tanításának elmélete, a külföldi modern pedagógiai törekvések és kísérletek tanulmányozása, a magyar és külföldi nevelői elméletek és intézmények kölcsönhatásának és történelmi kapcsolatainak kutatása, mindezen tudományos törekvések mellett kitűnő nyelvi tankönyvek és segédkönyvek szerkesztése és még sok egyéb szolgáltatott tárgyat és anyagot gazdag irodalmi munkásságának. Ha a „pedagógia mindezenesé”-nek nevezzük, nem lekicsinyelni, hanem felmagasztalni kívánjuk őt és fél-százados érdemeit. Bár összefoglaló nagyobb munkák vagy pedagógiai monográfiák nem jelölik is pályáját, munkásságának fönt vázolt jellege tette őt alkalmassá arra, hogy a Magyar Paedagogiai Társaság kiadásában, illetőleg ennek aegise alatt, Fináczy Ernő és Kornis Gyula közreműködése mellett 1933-ban megjelent kétkötetes nagy Magyar Pedagógiai Lexikon szakavatott szerkesztője legyen s ilyen módon neveléstudományi irodalmunk egy régi nagy hiánya pótolassék. E sorok írója, mint a Magyar Paedagogiai Társaság azidőbeli titkára koronatanúja annak a lázas ütemben folytatott, odaadó munkának, melyet az elhunyt e feladat megoldásának szentelt s melynek eredményeként ma is haszonnal forgatjuk a pedagógia európai irodalmában méltán számottevő Magyar Pedagógiai Lexikont.

Kemény Ferenc egyébként a múlt század kilencvenes éveitől kezdődően a gyászos 1944-ik évig állandóan, különös szeretettel és ragaszkodással kereste föl gazdag tematikájú dolgozataival a Magyar Paedagógiát s ezért külön köszönet és hála illeti meg őt részünkről. Ezenkívül azonban az utóbbi félszázadnak alig van olyan magyar nevelésügyi folyóirata, melynek Kemény Ferenc munkatársa, ne lett volna s mindezek mellett francia, angol, német és svájci szaklapok is szívesen közölték dolgozatait, melyek mindenkor új és megkapó szempontokat vagy történeti adato-